

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 811.161.2 : 378.011.3-051
DOI: 10.37026/2520-6427-2023-114-2-76-83

Леся ЗЛАТІВ,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри стилістики
та культури української мови
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-7628-3930
e-mail: lesyazlattiv@meta.ua

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ВИКЛАДАЧА-МОВНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. У статті окреслено шляхи модернізації лінгводидактичного інструментарію викладача-мовника вищого закладу освіти в умовах сучасних викликів. На основі аналізу наукових джерел з'ясовано сутність поняття «лінгводидактичний інструментарій», уточнено визначення термінологічного сполучення «лінгводидактичний інструментарій викладача-мовника» в контексті освітнього процесу закладу вищої освіти. На основі власного педагогічного досвіду проаналізовано основні його складники (форми, методи та засоби навчання, зокрема інтернетні інструменти) щодо їхньої ефективності в умовах сучасних викликів та обґрунтовано шляхи модернізації деяких із них. Зокрема, запропоновано шляхи модернізації таких організаційних форм освітнього процесу, як лекційні, практичні, семінарські та лабораторні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота

студентів, контрольні заходи в умовах дистанційного навчання і в контексті зловживань здобувачами вищої освіти запозиченнями інформації з інтернету, співпрацею зі «штучним інтелектом». Наведено конкретні приклади запитань, вправ і завдань, що зводять до мінімуму або унеможливають такі зловживання, з досвіду викладання методично зорієнтованих дисциплін на філологічному факультеті закладу вищої освіти.

Представлене дослідження є логічним продовженням попередніх праць авторки про трансформацію лінгвометодичної підготовки майбутнього вчителя-словесника в умовах викликів сьогодення.

Ключові слова: лінгводидактичний інструментарій учителя, лінгводидактичний інструментарій викладача-мовника, модернізація, лінгвометодична підготовка майбутнього вчителя-словесника, форми, методи, засоби навчання.

Lesia ZLATIV,
Candidate of pedagogical sciences,
Docent of Department of Stylistics and
Culture of the Ukrainian Language in
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7628-3930
e-mail: lesyazlattiv@meta.ua

WAYS OF MODERNIZING THE LANGUAGE-DIDACTIC TOOLS OF THE LANGUAGE TEACHER IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Abstract. The article outlines the ways to modernize language teacher's language-didactic tools in a higher educational institution in the conditions of modern challenges. The meaning of the term «language-didactic tools» was elucidated based on the analysis of scientific sources,

as well as the definition of the terminological combination «language-didactic tools of a language teacher» was clarified in the context of teaching methodically-oriented disciplines at the philological faculty of the higher educational institution. The language teacher's language-didactic

tools are the communicative and acting basis of the educational process, are clearly defined and specially designed, flexible and open technological system of forms, methods, techniques and means of learning, in particular Internet tools. This system is determined by the content, purpose and goals of learning, directed and implemented in order to achieve pre-planned program learning outcomes.

The main components of the language-didactic tools of the language teacher (forms, methods, techniques and teaching tools, including Internet tools) were analyzed based on the own pedagogical experience from the point of their effectiveness in conditions of modern challenges, and the ways of modernization of some of them were substantiated. In particular, some methods of modernizing such organizational forms of the educational process as lecture, practical, seminar and laboratory classes, completing individual assignments, individual work of students, control measures in the conditions of distant learning and in the context of preventing higher educational institution students from borrowing information from the Internet and cooperating with «artificial intelligence» were offered. For example, applying a problem-based approach during the discussion of key issues of the topic, involving higher educational institution students in the analysis of pedagogical situations and participation in role-playing games in class, forming students' skills to carry out an analytical review of scientific and methodological literature on the topic that is being studied and language-didactic analysis of educational content, the ability to make reasonable methodological comments on the use of forms, methods, techniques, tools in a language lesson, the ability to create models of language lessons or transform the author's lesson designs into frame structures, etc. Some particular examples of problematic questions, exercises and tasks for educational classes with philology students are given.

The presented study is a logical continuation of the author's previous works on the transformation of the language-methodical training of the future language teacher in the conditions of today's challenges.

Key words: teacher's language-didactic tools, language-didactic tools of a language teacher, modernization, language-methodical training of a future language teacher, forms, methods, techniques, teaching tools.

Постановка проблеми. Бурхливі трансформаційні зміни парадигми сучасної вищої освіти вимагають перманентного перегляду й оновлення системи навчання здобувачів вищої освіти. Цілком погоджуємось із міркуваннями В. Кременя, що «...кардинальні зміни, які відбуваються в сучасному інформаційному суспільстві, нові цивілізаційні виклики, зумовлені розвитком науки та інформаційних технологій, а також масштабність завдань, що стоять перед освітою, вимагають нової якості педагогічної діяльності, нового педагогічного мислення. Саме такі зміни детермінують перехід до нової інноваційної системи навчання і культури мислення, до нової методології освіти» (Кремень, 2016, с. 6).

На тлі глобалізаційних та інтеграційних процесів у суспільстві, зовнішньополітичних викликів (повномасштабного військового вторгнення та гібридної війни) особливої актуальності набуває здатність

учасників освітнього процесу адаптовуватися до нових умов, що постійно змінюються, швидко опанувати нові способи та форми взаємодії, інтернетні інструменти для навчання, оновлювати дидактичний інструментарій, добиваючись очікуваних результатів навчання.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Успішність і результативність мовної освіти, на думку І. Кучеренко, залежить від правильно обраного, спроектованого і реалізованого лінгводидактичного інструментарію, що має забезпечити процесуально засвоєння навчального матеріалу в конкретних педагогічних умовах серед реального контингенту здобувачів освіти (Кучеренко, 2022).

Розроблення лінгводидактичного інструментарію як інтегрального об'єднання форм, методів, прийомів і засобів навчання ґрунтується на концептуальних засадах та ідеях методики навчання української мови в закладі загальної середньої освіти (*дали* – ЗЗСО) та закладі вищої освіти (*дали* – ЗВО), що висвітлені у наукових студіях учених-методистів (З. Бакум, О. Біляєв, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, В. Мельничайко, С. Омельчук, О. Потапенко, Н. Остапенко, К. Плиско, М. Пентиліюк, Т. Симоненко, І. Хом'як, Г. Шелехова та ін.).

Найбільше публікацій останніх років присвячено переосмисленню вищої філологічної освіти на компетентнісних засадах (А. Алексюк, В. Бадер, Н. Бібік, О. Глазова, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Гончаренко, С. Караман, О. Малихін, Л. Мамчур, С. Омельчук, М. Пентиліюк, О. Савченко, І. Хом'як, Т. Ярмольчук та ін.), чимало студій пов'язано з упровадженням нових форм здобування вищої освіти (дистанційної, мережевої, дуальної, а також змішаного навчання), розкриття їхніх особливостей, теоретичних засад використання різноманітних ресурсів для досягнення освітніх цілей (В. Биков, С. Іванова, С. Литвинова, Л. Назаренко, О. Наливайко, Т. Собченко, Г. Ткачук та ін.). Окремі питання професійної, зокрема лінгвометодичної, підготовки вчителя-словесника розглянуто в працях Л. Златів, Г. Корицької, О. Кучерук, І. Нагрибельної, Г. Онкович, Л. Попової, О. Семенов, Т. Хижньої, В. Шуляра, М. Ячменик та ін.

Проте проблеми оновлення, модернізації форм, методів, прийомів і засобів навчання майбутніх учителів-словесників в умовах сучасних викликів (домінування дистанційної форми навчання, відсутність якісного інтернетного зв'язку, невідповідність учасників освітнього процесу до широкого впровадження інтернетних інструментів навчання, технічні проблеми, психологічний стан викладачів і здобувачів вищої освіти тощо) досі залишаються нерозв'язаними.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «лінгводидактичний інструментарій викладача-мовника», уточнити його дефініцію, проаналізувати основні його складники з боку їхньої ефективності в умовах сучасних викликів та обґрунтувати шляхи модернізації (на прикладі викладання методично зорієнтованих дисциплін на філологічному факультеті ЗВО).

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормативним підґрунтям організації освітнього процесу у

вищій школі є орієнтири, закладені в низці документів, як-от: Законі України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті, розпорядженні Кабінету Міністрів України «Деякі питання розроблення Національної рамки кваліфікації» (від 27.08.2010 № 1727-р), Державних стандартах освіти та ін.

Загалом методика університетської мовної освіти розроблена не так широкомасштабно, як шкільної, тому досі залишаються актуальними авторські (варіативні) методики викладання фахових дисциплін, які враховують не лише вимоги конкретних нормативних документів та державного професійного стандарту освіти, а й методологічні принципи та підходи сучасної особистісно зорієнтованої лінгводидактики, як-от: *креативності* (застосування оригінальних ідей для досягнення наукових цілей відповідно до власних когнітивних стилів і стилів наукової діяльності), *людиноцентризму* (увага до мовної особистості суб'єктів педагогічного дискурсу), *соціокультурний* (формування культурної соціально адаптованої мовної особистості), *аксіологічний* (виявлення цінностей загальнолюдської, національної, етнічної культури, які впливають на якість мовної освіти), *системності* (діалектичне поєднання ознак загального, специфічного й індивідуального у лінгвометодичній системі), *діяльнісний* (конструювання способів дій як системи навчальних завдань для досягнення очікуваних результатів), *синергетичний* (дослідження лінгвометодичної системи як такої, що самоорганізується, виникає в результаті співдії декількох різних чинників і змінюється в освітніх умовах випадковості), *комплексний, міждисциплінарний* (урахування антропологічного, когнітивного, герменевтичного, соціокультурного, комунікативно-функційного, психолінгвістичного досвіду тощо), *холістичний* (визначає цілісність наукової теорії) (Кучерук, 2013).

Основою будь-якої авторської методики викладання мови все ж залишається лінгводидактичний інструментарій. Поняття «лінгводидактичний інструментарій сучасного вчителя» ґрунтовно досліджує у своїх працях І. Кучеренко. Для науковиці це «діяльнісна основа навчального процесу на уроці, чітко визначена і сконструйована система форм, методів, прийомів та засобів навчання, що визначається змістом, метою й цілями уроку, знаходиться у постійному взаємозв'язку і взаємодії, спрямовується та впроваджується задля досягнення наперед запланованого результату» (Кучеренко, 2020, с. 309). Ця дефініція видається нам вдалою в контексті технологійного підходу, одного із засадничих у лінгводидактиці основної та вищої школи, оскільки передбачає оптимальне поєднання форм, методів, прийомів і засобів навчання відповідно до наперед визначеного результату (програмних результатів навчання згідно з термінологією стандартизованої вищої освіти).

Відштовхуючись від дефініції І. Кучеренко, спробуємо визначити поняття «лінгводидактичний інструментарій викладача-мовника», врахувавши специфіку мовної підготовки майбутнього вчителя-філолога, а також наукові засади сучасної лінгводидактики вищої школи.

Лінгводидактичний інструментарій викладача-мовника – це комунікативно-діяльнісна основа освітнього процесу, чітко визначена і спеціально спроектована, гнучка і відкрита технологійна система форм, методів, прийомів та засобів навчання, зокрема інтернетних інструментів, що визначається змістом, метою й цілями навчання, спрямовується та впроваджується задля досягнення наперед запланованих програмних результатів навчання.

Лінгводидакти вищої школи обґрунтували значну кількість форм, методів, прийомів та засобів навчання мовознавчих дисциплін. Ми не ставимо за мету зробити їх повний огляд чи класифікувати з нової точки зору. Маючи багаторічний досвід викладання різних мовознавчих та методично зорієнтованих дисциплін, маємо намір проаналізувати деякі традиційні складники лінгводидактичного інструментарію викладача-мовника, переглянути їхню ефективність у реаліях сучасного освітнього процесу в Україні та поділитися власним досвідом їхньої модернізації.

На сьогодні у вищій школі освітній процес здійснюється традиційно у таких організаційних формах: лекції, практичні, семінарські та лабораторні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, контрольні заходи. Проаналізуємо ці форми щодо їхньої ефективності в умовах сучасних викликів та обґрунтуємо способи модернізації (на прикладі викладання дисциплін «Методика навчання української мови» для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр», «Методика профільного навчання української мови та літератури», «Педагогічний дискурс вчителя-мовника», «Прагматика науково-навчального мовознавчого тексту» для здобувача освітнього ступеня «магістр» на філологічному факультеті РДГУ).

Лекція належить до провідних жанрів академічної риторики. Вона є своєрідною точкою відліку для всіх організаційних форм навчання, зокрема й подальшої самостійної роботи здобувача вищої освіти. Як зауважує О. Семенов, «дія лекційного матеріалу повинна стимулювати і розвивати, власне, передусім не систему знань, а мислення і навички самостійної дослідницької роботи» (Семенов, 2011, с. 113). Лекція має значні переваги над матеріалом підручника (хоча основа в них однакова), оскільки в ній подаються найактуальніші відомості, нові погляди на проблему, яких у підручнику може не бути (для прикладу, у чинних підручниках із методики навчання української мови не відображені процеси реформування освіти останніх років та концептуальні положення НУШ, відомості про зміни у програмах та підручниках тощо). Лекція завжди випереджає кількарічний процес створення підручників і посібників, вона щорічно оновлюється викладачем.

В умовах змішаного або дистанційного вивчення методичних дисциплін (синхронного чи асинхронного) можна практикувати різні види лекцій, як-от: інформативна, проблемна, проблемно-моделювальна, лекція із задалегідь запланованими помилками, лекція-конференція, лекція-пресконференція, лекція-бесіда, лекція-диспут, відеолекція, лекція-візуалізація, лекція-трансформація, бінарна лекція та ін. Проте надзвичайно важливо, щоб виклад матеріалу лекції

супроводжувався створенням проблемних ситуацій, постановкою проблемних запитань, моделюванням структури лекції, формулюванням блоку запитань із теми, складанням опорного конспекту або фреймової структури, обміном думками, демонструванням начального матеріалу, відеофрагментів та/або спеціально створеною презентацією. Цілком погоджуємось із рекомендаціями Н. Голуб щодо застосування прийомів з'ясування ключових питань попередньої лекції, доповнення студентами її змісту, привертання уваги до змісту матеріалу за допомогою фраз («Звертаю вашу увагу на такий важливий аспект...», «Вдумайтесь у зміст цього вислову...», «Звичайно, ви можете не погодитися з таким підходом, але...», «Мало кому на сьогодні відомий той факт, що...», «Спробуємо разом із вами розібратися у причинах...», «Що прийнято робити в таких випадках?», «Бачу у ваших очах німе запитання...» та ін. (Голуб, с. 294–295).

Практичні заняття з методики мови в умовах дистанційного навчання також потребують оновлення. Зауважимо, що в таких умовах здобувачі вищої освіти часто зловживають запозиченням інформації з інтернету, співпрацею зі «штучним інтелектом», що сприяє домінуванню репродуктивного типу засвоєння знань. Щоб унеможливити або звести до мінімуму такі запозичення, варто модернізувати традиційні методи і прийоми роботи з урахуванням реалій освітнього процесу. Шляхи модернізації ми бачимо такі:

1. Застосування проблемного підходу під час обговорення ключових питань теми, наприклад:

– Чи відповідає інтерпретація мовних відомостей у чинних шкільних підручниках сучасній парадигмі лінгвістичної науки (врахування здобутків психолінгвістики, соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики)?

– Чому автори шкільних підручників не подають різноманітність поглядів на певні суперечливі в лінгвістиці питання? Проілюструйте конкретними прикладами.

– Якими є вимоги до сучасного підручника з української мови? Що у чинних підручниках з мови вас не влаштовує? Яким ви уявляєте собі підручник нового покоління? Змодельуйте його зміст і структуру.

– Які методи і форми роботи дозволяють за короткий термін систематизувати і узагальнити найважливішу інформацію з синтаксису, пунктуації, лінгвістики тексту?

2. Виконання практичних завдань аналітичного, порівняльного та проблемного характеру, як-от:

– Здійсніть порівняльний аналіз двох документів – «Державного стандарту базової і повної середньої освіти» (2011) та «Державного стандарту базової середньої освіти» (2020). Перерахуйте основні новації у документі 2020 року.

– Проаналізуйте зміст модельних програм для 5–6 класів: 1. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.); 2. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П. та ін). Яких змін зазнала програма у контексті Державного стандарту базової середньої освіти (2020)?

– Сформулюйте завдання до вправ, спрямованих на подолання орфоепічних помилок, викликаних впливом діалектного мовлення та явища інтерференції, передбачивши використання орфоепічного словника. Підберіть матеріал до 3–4 вправ.

– Доведіть на прикладах, що вміння точно визначати звукове і буквене оформлення морфем сприяє ефективному словотворчому аналізу.

3. Залучення здобувачів вищої освіти до аналізу педагогічних ситуацій та участі в рольових іграх на занятті, наприклад:

– Студент-практикант запропонував п'ятикласникам записати фонетичною транскрипцією такі слова: безжурний, безмовний, зшивати, принісши, зчеплений, зважся, книжці, бочці, синичці. Поміркуйте, які фонетичні процеси відбулись у наведених словах? Під час вивчення якої теми і на якому етапі уроку подібна вправа доцільна? Чи не занадто складним буде запропоноване завдання для п'ятикласників?

– Розіграйте фрагмент уроку (наприклад, мотивація учнів, актуалізація опорних знань, вивчення нового матеріалу чи підсумок уроку) двома різними методами, порівняйте їхню ефективність. Якому з них ви віддали б перевагу і чому?

4. Формування у студентів умінь здійснювати аналітичний огляд наукової й методичної літератури з теми, що вивчається, та лінгводидактичний аналіз освітнього контенту. Цьому сприятимуть такі завдання:

– Проаналізуйте наукові та науково-методичні публікації вітчизняних і зарубіжних науковців та вчителів-практиків, присвячені проблемі реалізації різних підходів до профільного навчання мови: компетентнісного, особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, когнітивно-комунікативного, соціокультурного, текстоцентричного. Підготуйте реферативний огляд таких праць до кожного з указаних підходів. Складіть бібліографію опрацьованих джерел (робота в групах).

– Проаналізуйте зміст та структуру планів-конспектів уроків різних типів, у яких зrealізовано сучасні підходи до навчання української мови у класах філологічного напрямку (за матеріалами фахових часописів «Українська мова і література в школах України», «Дивослово», «Українська мова і література в школі» та інших видань, зокрема електронних) (робота в парах).

5. Формування у здобувачів вищої філологічної освіти вміння робити обґрунтовані методичні коментарі щодо застосування форм, методів, прийомів, засобів на уроці мови, як-от:

– Обґрунтуйте доцільність використання поданої вправи і знайдіть їй місце у програмі. Виконайте її у ваших зошитах.

Утворіть нормативні словосполучення, замінюючи невдало використані дієприкметники й дієприслівники іменниками із прийменниками (описовими конструкціями) або дієсловами: керуючий відділом, бувші учасники, запитуючий, подорожуючий, граючий, рахуючий прибутки, головуючий зборами, пануюча думка, знеболюючий засіб, перемігший.

– Здійсніть самоаналіз та взаємоаналіз розроблених уроків щодо перспективи досягнення очікуваних

результатів.

– Доберіть із підручників для 5–9 класів 3 стилістичні вправи різних типів і зробіть методичний коментар до них.

6. Формування у майбутніх учителів-словесників уміння створювати моделі уроків мови або трансформувати авторські розробки уроків у фреймові структури, наприклад:

– Визначте мету та змодельуйте зміст і структуру уроку з теми «Текст як одиниця спілкування. Етапи підготовки тексту виступу. Види читання і записування тексту виступу. Естетика тексту» (10 клас, рівень стандарту).

– Створіть модель уроку формування рецептивного чи продуктивного мовлення учнів (тему, клас обери самостійно). Скористайтесь поданою фреймовою структурою, заповнивши порожні чарунки необхідною інформацією.

Студент повинен сформулювати та вписати в порожні поля фреймової структури тему, мету уроку, прогнозовані результати (за 4 змістовими лініями програми), методи, прийоми, форми, засоби навчання, тип уроку та його етапи.

Семінарські заняття проводяться з найскладніших питань (тем, розділів) програм із дисциплін методичного спрямування. Їхня мета – поглибити й закріпити знання, одержані здобувачами вищої освіти під час лекцій і в процесі самостійного опрацювання навчального матеріалу, удосконалити вміння аналізувати, систематизувати й узагальнювати матеріал, дискутувати, опонувати. Семінарські заняття активізують уміння працювати з науковою та науково-методичною літературою, сприяють удосконаленню риторичної компетентності майбутніх філологів, оскільки під час семінарських занять студентів залучають до дискусій, рецензувань виступів, рефлексій.

На нашу думку, модернізації в сучасних реаліях потребують саме форми проведення семінарів. Опіраючись на власний досвід, найбільш ефективними вважаємо такі:

1. *Семінар у формі наукової онлайн-конференції*. При підготовці до конференції вся академічна група ділиться на декілька проблемних груп, кожна з яких готує одне з питань семінару. У межах проблемної групи студенти розподіляють ролі доповідача (співдоповідачів), рецензентів, які оцінюють виступ із боку повноти висвітлення питання, змістовності, правильності оформлення тощо, опонентів, що доповнюють виступ, наводять свої аргументи, дискутують. Орієнтовні теми для таких семінарів – «Наукові основи методики мовленнєвого розвитку учнів», «Наукові засади вивчення лінгвістики тексту, стилістики та культури мовлення в школі», «Шляхи формування риторичних умінь і навичок старшокласників».

2. *Семінар – круглий стіл*. Орієнтовна тема – «Упровадження інноваційних технологій на уроках мови». Кожен студент групи презентує одну з інноваційних технологій, акцентуючи особливу увагу на конкретних прикладах її реалізації на уроках української мови. В умовах дистанційного навчання виступ супроводжується спеціально створеною мультимедійною презентацією.

3. *Семінар у формі захисту короткострокових групових проєктів*. Орієнтовна тема – «Технологія створення шкільної лекції з української мови». Груповий проєкт включає розроблення шкільної лекції одного з типів (вступна, настановна, оглядова, проблемна, підсумкова, із заздалегідь запланованими помилками, лекція-конференція та ін.), написання реферативного повідомлення із обґрунтуванням технології, підготовки мультимедійної презентації до лекції.

Під час *лабораторних занять* із методики мови студентів варто занурити у спостереження за шкільним освітнім процесом зі всіма його атрибутами. Зважаючи на це, в контексті модернізації рекомендуємо акцентувати увагу на ґрунтовному аналізі нормативних документів (програм, підручників, посібників), відеоуроків учителів і студентів-практикантів, порівняльному аналізі різних уроків на одну тему, розігруванні фрагментів уроків із їх подальшим методичним коментарем, перевірки й оцінюванні учнівських творчих робіт тощо.

Значення *самостійної роботи* із дисциплін методичного циклу важко переоцінити. О. Горошкіна слушно зауважує, що самостійна робота виробляє у здобувачів вищої освіти психологічну настанову на систематичне розширення й поглиблення своїх знань; посилює інтерес до вивчення філологічних дисциплін; виробляє вміння орієнтуватися в інформаційних потоках; сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх словесників; забезпечує двобічний зв'язок між студентом і викладачем у різних діалогових режимах; дає змогу об'єктивно оцінити рівень набутих знань, сформованих умінь і навичок із предмета, бачити шляхи професійного зростання (Горошкіна, 2016).

У процесі вивчення методичних дисциплін склалася певна система самостійної роботи. Викладачі-методисти найчастіше застосовують такі види робіт: аналіз уроків української мови, проведених учителями та колегами-практикантами, котрі студенти спостерігали, конспекти проведених студентом уроків та їх самоаналіз, узагальнення педагогічного досвіду вчителів, реферат із актуальної лінгводидактичної проблеми, створення електронного портфоліо дисципліни (папки успіху, збірника власних досягнень).

Серед ефективних видів самостійної роботи в умовах дистанційного навчання, які зводять до мінімуму запозичення інформації з інтернету, можемо виділити такі:

1. *Лінгводидактичний аналіз навчальних текстів*, що включає визначення навчальних, розвивальних і виховних функцій тексту, його дидактичного потенціалу; визначення мети й змісту навчання на основі тексту, упорядкування процесу роботи з текстом як дидактичним матеріалом, поділ цієї роботи на етапи й операції; прогнозування очікуваних результатів учнівської репродуктивної та творчої діяльності на основі тексту (ідея лінгводидактичного аналізу навчального тексту належить науковиці А. В. Нікітіній (2013)).

2. *Трансформування тексту у модель, схему або фреймову структуру*: укладання таблиці за опрацьованим матеріалом; моделювання фреймової структури за матеріалами лекції, побаченого уроку чи самостійно опрацьованого текстового матеріалу (зокрема

з елементами порівняльного аналізу); моделювання шкільної документації; створення презентацій, наприклад: складіть план-проспект удосконалення вашої особистості як майбутнього учителя-словесника, врахувавши такі її аспекти, як мовний, мовленнєвий, комунікативний, риторичний, дискурсний; підготуйте презентацію плану-проспекту для ваших колег-студентів.

3. *Створення власних висловлювань на актуальні теми:* розгортання тез, написання есе, наприклад: Напишіть есе на тему «Хто такий учитель-словесник?» або «Учитель-словесник: професія чи місія?».

4. *Оцінювання й редагування текстів* (учнівських творів і переказів); створення системи вправ і завдань на виправлення різноманітних помилок (із методичним коментарем до них).

5. *Підготовка та захист колективних проєктів професійної тематики*, що включають підготовку реферативних повідомлень та оформлення їх у вигляді колективної наукової праці, розробку мультимедійної презентації проєкту та виготовлення наочних посібників (словників, буклетів, посібників тощо). Орієнтовні теми проєктів: «Індивідуальна робота зі здібними й обдарованими учнями на уроках української мови у класах філологічного напрямку»; «Перспективні форми організації позакласної роботи зі здібними та обдарованими учнями»; «Організація роботи філологічно обдарованих учнів у системі Малої академії наук (МАН)» та ін.

Результативність самостійної роботи здобувачів вищої освіти значною мірою залежить від забезпечення навчально-методичними засобами (посібниками, конспектами, дидактичним матеріалом, зразками виконання завдань тощо). Її модернізація в умовах дистанційного навчання забезпечує посилення мотивації до опанування дисципліни.

Важливим складником освітнього процесу у вищій школі є *контроль та оцінювання навчальних досягнень* здобувачів освіти. Під контролем розуміють педагогічний супровід, моніторинг і перевірку успішності навчально-пізнавальної діяльності студентів. Не зупиняючись на аналізі традиційних видів та форм контролю, зауважимо, що в умовах дистанційного навчання методично зорієнтованих дисциплін ми застосовуємо традиційні форми контролю:

– *для поточного контролю:* перевірка (усна, письмова) рівня засвоєння теоретичного матеріалу за навчальними темами; перевірка рівня сформованості практичних умінь і навичок студентів під час проведення практичних і лабораторних занять; перевірка виконання студентами вправ і завдань, запропонованих для домашнього опрацювання після проведення практичних занять; усний або письмовий експрес-контроль; тестування;

– *для модульного (рубіжного) контролю:* комплексні завдання; перевірка рівня засвоєння студентами навчальних тем, призначених для самостійного опрацювання; перевірка якості виконання індивідуальних і групових завдань (проєктів); підсумкове комплексне тестування за модулем;

– *для підсумкового контролю:* усний залік та іспит як способи комплексної перевірки та

диференційованого оцінювання якості засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу з дисципліни.

Модернізація повинна стосуватися не форм, а змісту завдань для контролю. Наприклад, в умовах дистанційного (особливо асинхронного) навчання дієвим способом контролю засвоєння лекційного матеріалу, з нашої точки зору, є заповнення здобувачем вищої освіти запропонованої викладачем фреймової структури, що передбачає відтворення ключових понять теми, ущільнення, узагальнення і систематизацію матеріалу, а значить пришвидшує процес його запам'ятовування.

Ефективними, на нашу думку, є комплексні завдання, які дозволяють перевірити широкий спектр теоретичних знань і практичних умінь студента та унеможливають або зводять до мінімуму запозичення інформації з інтернету, залучення сторонніх осіб до відповідей або співпрацю зі «штучним інтелектом», як-от: здійсніть лінгводидактичний аналіз запропонованого тексту за поданою схемою:

I. Професійне читання тексту, визначення його навчально-виховних характеристик:

1. Визначте соціокультурну сферу застосування тексту.

2. З'ясуйте дидактичний потенціал мовних одиниць, ужитих у тексті.

II. Здійснення фахового лінгвістичного аналізу тексту з методичним коментарем.

Загальна характеристика тексту:

1. Проаналізуйте заголовок, його функції.

2. Визначте тему, підтеми, мікротеми тексту.

3. Визначте основну думку (ідею), прокоментуйте своє формулювання.

4. Сформулюйте запитання / завдання для учнів, які б стосувалися загальної характеристики тексту.

Класифікаційні характеристики тексту:

1. Визначте тип мовлення, обґрунтуйте свою думку.

2. Визначте функційний стиль, обґрунтуйте свою думку.

3. З'ясуйте жанрову належність тексту.

4. Сформулюйте запитання / завдання для учнів, які б стосувалися класифікаційної характеристики тексту.

Характеристика основних категорій тексту: комунікативності, членованості, цілісності, зв'язності, інформативності, завершеності.

1. Проаналізуйте категорії тексту.

2. Сформулюйте в доступній формі запитання / завдання для учнів, які б стосувалися характеристик основних категорій тексту.

Особливості виразного читання тексту:

1. Підготуйте партитуру тексту для виразного читання.

2. Сформулюйте запитання / завдання для учнів, які б стосувалися підготовки до виразного читання, тренування артикуляційного апарату тощо.

3. Визначте творчі завдання для учнів – індивідуальні, парні, групові.

Схему лінгводидактичного аналізу навчального тексту вперше розробила А. В. Нікітіна (2013). Використовуємо адаптовану версію її схеми. Таке

комплексне завдання пропонуємо для підсумкового контролю за модулем із дисципліни «Педагогічний дискурс вчителя-мовника».

Ще одним складником лінгводидактичного інструментарію викладача-мовника вважаємо інтернетний інструментарій. На тлі сучасних викликів (Covid-19, повномасштабна війна) освітні заклади були змушені перейти на дистанційну форму навчання. Проте вже сьогодні зрозуміло, що вміння працювати дистанційно з використанням сучасних цифрових технологій – це вимога часу незалежно від епідеміологічної ситуації чи воєнного стану в країні. Така форма є зручнішою, дешевішою, а отже, доступнішою.

Для ефективної організації дистанційного навчання викладач передусім має обрати робочий простір, який дає змогу планувати, проектувати освітню діяльність, зберігати необхідні ресурси, контролювати успішність здобувачів вищої освіти. Умовно освітні сервіси та платформи можна поділити на чотири групи: для створення віртуальних класів, для проведення відеоконференцій, для створення інтерактивних мультимедійних продуктів, для здійснення контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Зважаючи на власний досвід, можемо констатувати, що найбільш доступними, простими у користуванні та ефективними у навчанні методично зорієнтованих дисциплін виявились такі навчальні платформи та їх інструментарій:

- для створення віртуальних класів (Google Classroom, Moodle);
- для проведення відеоконференцій (Google Meet, Zoom, Skype, Viber);
- для створення інтерактивних мультимедійних вправ і завдань (сервіси Padlet, Jamboard від Google, Whiteboard у Zoom, Miro, Canva);
- для оцінювання навчальних досягнень (сервіси для створення та проведення тестів Всеосвіта, Google Forms, Classtime).

Висновки. Отже, в контексті глобалізаційних, інтеграційних та зовнішньополітичних процесів у суспільстві учасники освітнього процесу набувають здатність адаптуватися до умов, що систематично змінюються, швидко опановувати нові способи та форми навчання / учіння, сучасні інтернетні інструменти, модернізувати лінгводидактичний інструментарій, добиваючись очікуваних результатів навчання, що набуває особливого значення для викладача-мовника вищої школи.

У цій статті ми окреслили поняття «лінгводидактичний інструментарій викладача-мовника», проаналізували основні його складники з боку їхньої ефективності в умовах викликів сьогодення та на прикладі викладання методично зорієнтованих дисциплін на філологічному факультеті закладу вищої освіти обґрунтували шляхи його модернізації, зосередивши увагу на змісті й формах проведення занять, самостійної роботи та контролю.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в детальному аналізі методів, прийомів і засобів навчання, зокрема інтернетних, в контексті їхнього оновлення й адаптації до умов сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Кремень, В. Г. (2016). «Суспільство знань» у контурах сучасності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ТОВ «Планер». Вип. 44. С. 5–13.

Кучеренко, І. А. (2022). Методи мотивації і цілевизначення як важливі складники успішного процесу учіння. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*: зб. наук. пр. Умань: Вид-во Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Вип. 1 (7). С. 13–21. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/261081> (дата звернення: 25.04.2023).

Кучеренко, І. А. (2020). Лінгводидактичний інструментарій сучасного вчителя. *Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (9–10 листопада 2020, м. Херсон). Херсон. С. 308–312. URL: <https://dSPACE.udpu.edu.ua/handle/123456789/12739> (дата звернення: 25.04.2023).

Кучерук, О. А. (2013). Методологічні засади особистісно орієнтованої лінгводидактики. *Укр. мова та літ. в школі*. № 6. С. 20–24.

Семенов, О. М. (2011). Академічна лекція як професійний комунікативний феномен. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. пр. Вип. 1. Київ, Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка. С. 113–121.

Голуб, Н. Б. (2009). Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ. 505 с.

Горошкіна, О. М. (2016). Організація самостійної роботи з методики навчання майбутніх учителів-словесників. *Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (7–8 квітня 2016 р., м. Херсон). Херсон. С. 119–123.

Нікітіна, А. В. (2013). Педагогічний дискурс учителя-словесника: монографія. Київ: Ленвіт. 338 с.

REFERENCES

Kremen, V. H. (2016). «Suspilstvo znan» u konturakh suchasnosti [«Knowledge society» in the contours of modernity]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*: zb. nauk. prats. Kyiv-Vinnitsia: TOV «Planer». Vyp. 44. S. 5–13. [in Ukrainian].

Kucherenko, I. A. (2022). Metody motyvatsii i tsilevyznachennia – yak vazhlyvi skladnyky uspishnoho protsesu uchinnia [Methods of motivation and goal setting as important components successful learning process]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly*: zb. nauk. pr. Uman : Vyd-vo Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Vyp. 1(7). S.13–21. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/261081> (data zvernennia: 25.04.2023). [in Ukrainian].

Kucherenko, I. A. (2020). Lnhvodydaktychnyi instrumentarii suchasnoho vchytelia [Language-didactic tools of a modern teacher]. *Aktualni problemy fakhovoi pidhotovky suchasnoho pedahoha*: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (9–10 lystopada 2020, m. Kherson). Kherson, 2020. S. 308–312. URL: <https://dSPACE.udpu.edu.ua/>

handle/123456789/12739 [in Ukrainian].

Kucheruk, O. A. (2013). Metodolohichni zasady osobystisno oriientovanoi lnhvodydaktyky [Methodological principles of personally oriented language didactics]. *Ukr. mova ta lit. v shkoli*. № 6. S. 20–24. [in Ukrainian].

Semenoh, O. M. (2011). Akademichna leksiia yak profesiinyi komunikatyvnyi fenomen [Academic lecture as a professional communicative phenomenon]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*: zb. nauk. pr. Kyiv, Poltava: PNPV im. V. H. Korolenka. Vyp. 1. S. 113–121. [in Ukrainian].

Holub, N. B. (2009). Teoretyko-metodychni zasady navchannia rytoryky u vyshchikh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical-methodical

principles of rhetoric teaching in high pedagogical educational institutions]: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02. Kyiv. 505 s. [in Ukrainian].

Horoshkina, O. M. (2016). Orhanizatsiia samostinoi roboty z metodyky maibutnikh uchyteliv-slovesnykiv [Organization of individual work on the methodology of future language teachers]. *Aktualni problemy lnhvodydaktyky: realii ta perspektyvy*: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (7–8 kvit. 2016 r., m. Kherson). Kherson. S. 119–123. [in Ukrainian].

Nikitina, A. V. (2013). Pedahohichniy dyskurs uchytelia-slovesnyka [Pedagogical discourse of a language teacher]: monohrafiia. Kyiv: Lenvit. 338 s. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 29.05.2023

УДК 378.147:004.5]278.22;81'243

DOI: 10.37026/2520-6427-2023-114-2-83-88

Марія КОРНІЄНКО,

аспірантка Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0001-6364-5314

e-mail: mariakornienko16.97@gmail.com

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ФІЛОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розкриваються проблеми методичного забезпечення іншомовної підготовки філологів на другому (магістерському) рівні. Висвітлюється значний фаховий інтерес до методичного забезпечення оновлюваної освітньої діяльності у сфері вищої освіти в Україні. Підкреслюється, що проблематика фахової підготовки майбутніх учителів іноземної мови пов'язується з методичним супроводом навчального процесу.

Авторка вказує на недостатній зв'язок методичних матеріалів з освітніми програмами підготовки магістрів-філологів, переконує в необхідності створення навчальних книг, відповідних за змістом і методичним апаратом певному рівню вищої освіти.

Висвітлюються умови розвитку методичного забезпечення іншомовної підготовки

магістрів-філологів у контексті трансформаційних змін вищої освіти на сучасному етапі. Акцентовано виклики й провідні тенденції магістерської підготовки майбутніх учителів іноземних мов, насамперед англійської, та методичної підтримки відповідної освітньої діяльності. У контексті методичного забезпечення якісної освіти йдеться про культурологічну спрямованість змісту фахової підготовки магістрів, їхній професійний та особистісний розвиток, технологічне оновлення навчального процесу, вдосконалення академічного мислення та писемного мовлення.

Ключові слова: іншомовна підготовка магістрів, освітні програми, методичне забезпечення, модернізація освіти, інноваційні технології, дистанційне навчання, умови розвитку методичного забезпечення, академічне мовлення.

Maria KORNIENKO,

Graduate student,
Mykolaiv National University
V. O. Sukhomlynskyi University,
Mykolaiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6364-5314

e-mail: mariakornienko16.97@gmail.com